

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Indbydelsesskrift

til

Roeskilde **S**athedralsskoles
Bøitidelighed

den 31te October 1836

i Anledning af

3

Reformationens **B**udførelse

i

Danmark.

Indeholdende

Berigtigelse af Historikernes Efterretninger om de i Aarene 1543 og
1544 afholdte Religionsdisputationer i Kjøbenhavn.

ved

Steen Friis,

Adjunct ved Skolen.

Roeskilde.

Trykt hos J. D. G. Hanson.

1836.

Forord.

Da det af Skolens Rector, Hr. Professor Bloch, blev mig overdraget at skrive Programmet til Reformationsfesten, valgte jeg dertil den sidste catholske Biskop i Roskilde Joachim Rønnows Historie. Med dette Arbeide var jeg allerede skredet Noget frem, da jeg erfarede, at Samme vilde udkomme fra en kending Mands Haand. Denne Omstændighed bevægede mig til at lade ovennævnte Plan fare og gjøre et nyt Valg af Emne, lempet efter den korte Tid og de for Haanden værende Hjælpemidler.

Roskilde i August 1836.

Forfatteren.

Luther havde strax efter Rigsdagen 1536 tilskrevet Kong Christian III og bedet, ikke at gjøre nogen Forandring med Domhervernes og Biskoppernes Indkomster, for at deels gamle og afkræftede Geistlige, deels Videnskabsmænd derved kunde have deres Underholdning og at der saaledes kunde være en Opmuntring for Forældrene at sætte deres Sønner til Studeringerne *). Dette Raad havde Kongen fulgt og stadfæstet Capitlerne i alle deres Privilegier, mod at Domherverne understøttede den daglige Gudstjeneste i alle Delene efter den affattede Ordinantz. Han lod dem beholde deres Horas canonicas, men de skulde holdes efter et nyt foreskrevet Reglement. Saa-danne Vilkaar maatte vel ansees for gunstige paa en Tid, da man af Seierherren kunde have ventet et væ vietis over et

*) See danske Magazin I Pag. 46, hvor Forfatteren (Christiern Pedersen) klager over, at strax efter Reformationens Indførelse vare Studium (Universitetet), Skoler og Klostre næsten færdige at gaae til Grunde og anfører som Grund hertil, at de fede geistlige Embeder ikke mere stod ved Magt, da Folk satte deres Børn i Skole, ikke saa meget for at lære noget godt, hvormed de kunde tjene Gud og Menneskene, men for at leve vel og blive anseelige Mand, saasom Bisper, Prælater, Abbeder, Kanniker, Præster, Munke &c.

Partie, der i Almindelighed hverken ved deres Lærdom eller Dyd *) indbød til Skaansel. De catholske Biskoppers Skjæbne maatte desuden affkræmme dem fra enhver Modstand eller Trods, der da vilde have været utidig. Men neppe vare disse Prælater komne sig af den første Skræk, før de ivrigen bestræbte sig for igjen at optage de gamle Kirke = Skikke. For at forhindre dette, indkaldtes Domherrerne fra Roskilde og Lund, hvor de vigtigste Capitler da fandtes, at møde i Kjøbenhavn, for at forsvare deres Meninger, eller, hvis de ikke kunde dette, da at affkaffe Misbrugene og underskrive de vedtagne Bestemmelser. Ved disse i Aarene 1543 og 1544 afholdte Colloquier, der ere at betragte som Efterspil til det store Drama af 1536, gaves da det catholske Parti Leilighed til at udspille deres paa en saa overraskende Maade afbrudte Rolle. Ved at sammenligne Historieforfatterne og de saavel før trykte som nu først (som Bilag til nærværende Program) udgivne Actstykker og Documenter synes det at fremlyse, at idetmindste to forskjellige Religionsdisputationer ere blevne afholdte 1543 og 1544 i Kjøbenhavn, endstjondt den Synderlighed er indtruffen, at Historikerne, deelte i to Partier, omtale kun eet Colloquium i disse Aar saaledes, at de Ældre henføre det til 1544, de Yngre til 1543. Det er disse Colloquiers Anledning og Historie, vi her ville søge at oplyse nærmere.

*) See de kjøbenhavnske Theologers Svar til det roeskildske Capitel i Dånische Bibliothek, samt Bvergius i hans Sjællandske Cleresie P. 62—65, hvor det hedder i tvende Breve fra Christian III til P. Palladius og Hans Bernichow: "Efftherthii wii formerke stor Wffikkelighebt holbis iulanthi Klerkeriet ubi wor Riæstbed Roskilde, bode wbi theris Lærdom og Læffnit, tha bede och begjere, atti mett thet allerførste giiffie etther til forskræue Roskilde, och der forsare Lyrligheden om forskræue Klerkeriets Lærdom og Læffnit ic. ic.

Strax efter de catholske Bispers Fængsling og Affættelse paa Rigsdagen 1536, var Kong Christian III betænkt paa at lade affatte en Ordinants for den nye Kirkes Forfatning, Lære og Skikke, til hvilken Ende han sammenkaldte en talrig Forsamling af lærde Geistlige, endog saadanne, om hvilke man vidste, at de vare det catholske Lærebegreb hengivne. Saaledes skulde møde to Kanniker fra hvert Capitel, for paa dets Begne at drøfte og overveie samt derpaa samtykke og underskrive Anordningen ved dens Fuldblydelse. Dette skete i Kjøbenhavn den 2den September 1537, da Ordinantsens latinske Original blev underskrevet blandt Andre af de roeskildske Kanniker Christopher Mavensstein og Niels Hammer, samt af de lundiske Peter Fairsen og Wendt Urvidsen, som ovenfor nævnt, paa begge Capitlers Begne. Ved denne Leilighed førte D. Bugenhagen *) og P. Palladius Pennen. Den første kronede tillige Kongen den 12te August og indviede 14 Dage derefter de 7 nye evangeliske Biskopper. Dette Aar gik forøvrigt bort med at rense Kirkerne for de papistske Ornamente, ved hvilken Leilighed den sande Christendoms Aand just ikke overalt fremlyste, thi den raae Mængde falder gjerne fra een Yderlighed til den modsatte. Det følgende Aar beskæftigede man sig med Universitetets og Skolernes nye Organisation og Christian

*) D. Bugenhagen, af sit Fædreland kaldet Pomeranus, havde allerede 8 Aar tidligere været i Danmark og disputeret paa Colloquiet i Flensborg med den bekjendte Melchior Hoffmann, ved hvilken Leilighed Christian III, der dengang som Kronprinds var tilstede ved Colloquiet, havde lært ham at kjende. Da han siden som Konge skrev til Luther og bad ham sende sig en Lærer, der kunde hjælpe til at ordne Skole- og Kirkevæsenet saaledes som det var skeet i Sachsen, kjendte Luther Ingen mere skikket dertil end Bugenhagen, en af hans hjæreste og dygtigste Disciple, som saaledes sendtes til Danmark anden Gang.

bivaanede Fyrstedagen i Brunsvig, hvor han sluttede sig til det evangeliske Fyrsteforbund. Ordinantsen var, som bekendt, endnu ikke sat i Kraft. Luthers Mening skulde først indhentes, og først efter at hans Samtykke var givet og den derpaa var endvidere revideret og overveiet af Johannes Bugenhagen, blev den publiceret paa dansk, samt endelig antagen og sat i Kraft paa en almindelig Hervedag i Odense den 14de Juni 1539. Med hvilken Frihed og Uforbeholdenhed der ved disse tvende Forhandlinger er talt og handlet endog af det besejrede Partie, kan slutt:s af den viborgske Kannik Andreas Schowgordts Underskrift. Den lyder saaledes: *Ego Andreas Schowgordt, salvo jure cuiuscunque Deum timentis, subscribo et accepto praedictos articulos, nomine Capituli Wiborgensis; donec aliquid melius, in laudem et honorem Dei, concilium generale definiert/constituerit; teste manu propria.*

atque

Det er let at begribe, at Ordinantsen ikke vilde tilfredsstille Alle, tværtimod gav den Anledning til megen Strid og Tvistighed, og der var neppe forløbet eet Aar fra dens Publication, før end Superintendenterne selv fandt, at den fattedes mange for den nye Læres Lær og Udøvelse nødvendige Bestemmelser især med Hensyn til Ceremonierne i Kirken. For at afhjælpe dette Savn fandt Kongen det raadeligt at sammekalde Bisperne til et National Synode i Kjøbenhavn den 10 August, hvis Hovedresultat vi kjende i de vedtagne Beslutninger, som ere udgivne af Pontoppidan *) under følgende Titel: *Decreta in Synodo Hafniensi Anno MDXL. Variæ ceremoniarum observationes in usum Danicarum ecclesiarum pro majore concordia religionis ab ipsis Super-*

*) *S. h. Ann. Annales Ecclesiae diplomatici etc. III 248—263.*

intendentibus, unanimi consensu correctæ et emendatæ, in Synodo Hafniensi Anno Domini MDXL d. X Aug. *) Det er at formode, at dette vigtige Tillæg til Kirkeordinantzen i de fleste danske Kirker er blevet sat i Kraft og siden tildeels almindeligen overholdt, uden at det derfor er optaget i Kirkeordinantzens Udgave af 1542 (eller nogen af de følgende), hvor der dog er astrykt en af Kongen stadfæstet, raisonnerende, og et Stridskrift lignende Anordning af Bugenhagen, tildeels vedkommende de samme Gjenstande. Derimod ere andre udelatte rimeligviis af den Aarsag, at de ved hine Decreta mestendeels vare antagne til almindelig Efterlevelse. Dette Tillæg har følgende Titel: *Pia et vere catholica et consensuens veteri ecclesiæ ordinatio ceremoniarum pro canonicis et monasteriis.* Det var imidlertid langt fra, at den gamle Surdeig ved disse nye Bestemmelser strax kunde udrodes allevegne og allermindst i Domcapitlerne i Roskilde og Lund, i hvis Besiddelse, som ovenfor er sagt, de gamle Prælater og Kanniker fortsatte saavidt mueligt de gamle Etikkes og Ceremoniers Udovelse. Dette fulgte lige saa meget af Vedhængen ved gammel Sædvane, som af den politiske Grund, at Reformationen havde berøvet dem Valget til Bispedommerne og deres Medlemmer Udsigterne til selv at naae disse høie Værdigheder. Vel havde det lundske Capitel i Aaret 1540 revideret sine gamle Love, forpligtet sine Medlemmer til Orden i Forretningerne og i Administrationen af Godserne og Capitlets Eiendomme, hvilket lader formode, at det vistnok har frygtet for

*) Jævnfør Münters danske Reformationshistorie II, 376—78, samt om det andet i Ribe 1542 holdte National-Concilium S. 378—81. Det blev besalet, at de der (den 1ste Mai) af fattebe saakaldte Ribe-Artikler skulde ansees lige saa vigtige som Ordinantzen selv.

at miste sin Uafhængighed *), men Alle vidste, at Lunds Capitel derfor ligemeget var Reformationens ivrigste Fjende og det samme var Tilfældet med Roeskilde Capitel. Begge havde vel vidst hidtil at lempe sig efter de herskende Foresattes Befalinger, men de bleve dog efterhaanden meer og meer bestemte, fordringsfulde og nærgaaende, og betragtede nu Meget som kjettersk, der tilforn af dem blev anseet som tilladeligt, saa at 7 Aar efter Kirkeordinantsens Affattelse fandtes endnu mange Levninger af papistiske Lærdomme ved ovennævnte Capitel, meest med Hensyn til de tre Artikler: Messen, Næveren og Ordets Tjenere. Dr. P. Palladius og det kjøbenhavnske Universitets theologiske Professorer synes i Aaret 1543 at have været bestemte paa at udplette de sidste Spoer af alt dette ved at tvinge hine to mægtige Capitler til fuldkommen og formelig Underkastelse og Gjenkaldelse af de mod den nye Lære stridende Sætninger m. m. Under saadanne Omstændigheder og i Tider, da man idetigen anstillede Religionscolloquier (af hvilke det for kort Tid siden i Regensburg afholdte var gaaet af i Mindelighed), troede derfor Kongen, at en endelig Afgjorelse af Stridspunkterne vilde kunne opnaaes ved slige Samtaler. Vi see af et desværre ufuldstændigt originalt Brev fra Petrus Pauli, Sognepræst til Domkirken i Roeskilde, skrevet sammesteds den 21de Juni 1543, at Sjællands Superintendent havde affordret Roeskilde Kanniker og Klerke (canonicis, vicariis et sacrificulis) et bestemt Svar paa en til dem fra Universitetet afgaaen Skrivelse, men at det da ikke kunde affattes formedelst nogle Capitularers Fraværelse. Smid- lertid havde Brevskriveren bemærket, at Artikelen om Transsubstantiationen samt Sacramentets Løftning og Tilbedelse m. m.

*) Pontopp. *anal. eccl. Dan.* III. p. 258.

vakte blandt dem megen Modstand, hvorfor han ogsaa mener, at disse Stridspunkters Afgjorelse burde udsættes indtil Superintendenten selv personlig kunde indfinde sig paa Stedet. Documentet er afstrykt i dansk Magazin, 57de Hefte (1751, V, 272). Originalen forvares endnu i Geheimearchivet. At Superintendenten kort derpaa har været i Roeskilde synes at være klart, naar man jævnfører de i Capitlets tilbageholdte Skrivelse til ovennævnte Theologer anførte Ord: "hvilket Dr. Peder sagde sig at være tilfreds med, ther hand ther om handlede med os" med Petrus Pauli Brev til Palladius, hvori det hedder: *intellexi autem ex tuis litteris, te propediem venturum Roschildiam*. Det første Citat vidner da ogsaa om, at en mindelig Dverenskomsf er kommen istand under hans Ophold i Roeskilde mellem Superintendenten og Domcapitlet, ifølge hvilken det indrømmedes dem at føre Striden skriftlig og derpaa, hvis disse Artiklers Lærdomme fandtes at være bedre end deres egne, at underskrive Artiklerne paa næste St. Mauritii Dag. Imidlertid har denne Dverenskomsf ikke behaget Kongen, thi kort derpaa, Tirsdagen efter St. Jhs Dag (omtrent midt i Juli Maaned) 1513 *), tilskrev Kongen Dr. Palladius et Brev af følgende Hovedindhold: "Wider at os elffeliger Dr. P. Palladius vor Superintendent ubi Sjellands Stift har ladet berette for os, hvorledes der skal være Nogle ubi Eders Capitel, som ikke ville underskrive og samtykke de Ar-

*) Saavel den nu gjenfundne samtidsige Afskrift (der herefter nærmere skal omtales) som Afstrykket (dog uden Tvivl efter en anden Original) i Dänische Bibliothek VII Stück, S. 140, have tydelig Aarstallet MDXLIII, saa at 1545 i Münters danske Reformationshistorie 2den Deel S. 608 kan synes at beroe paa en Skriv- eller Trykfeil i et ældre Skrift, hvorved den høilærde Forfatter er bleven vildledt.

tikler, som nu sidst var disputeret ubi vor egen Nærværrelse ubi vort Universitet ubi vor Stad Kjøbenhavn**), thi bede vi Eder og ville at I lade dennem, som ikke endnu have underskrevet fornævnte Artikler, inden 14 Dage komme hid til hørlærde vor Doctores og Profesores ubi fornævnte vor Universitet — — — og give dem tilkjende hvis Tvivl, som de ubi vor Religion have og siden rette dem efter at underskrive samme Artikler paa St. Mauritii Aften nu næstkommende.”

Dette Kongebud syntes Capitlet ikke egentlig at have efterkommet, ikkeheller blev, efter nogle Benneris Raad, den til Kongen conciperede Svarskrivelse affendt. I dette Svar erklærede de, at de ikke kunde underskrive Artiklerne, men bad, som nylig anført, at de maatte erklære sig skriftlig paa dem. Fandtes da, at hine Artikler indeholdt bedre og

) At nogle vare paagrebne i Afholdelsen af den private Messe, synes at have givet den nærmeste Anledning til disse Disputationer. See det Roeskilde Capitals tilbageholdte Svarskrivelse i Dänische Bibliothek, hvor det hedder: **“Fatemini ipsi, vos quosdam in celebratione missæ privatæ dprehendisse, idque, postea per vos patefactum, disputationis occasionem dedisse.” Hvad Tiden, da de ere afholdte, angaaer, da bemærkes, at Capitlets Skrivelse er stilet blandt andre til *Maccabæus*, som een af dem, der havde dirigeret Disputationerne (see Slutningen af Capitlets Brev, samt Begyndelsen af de Kjøbenhavnske Theologers) og da denne Lærde først kom her ind i Landet 1543, maae de vare afholdte i dette Aar før den 21de Juni (see Dato under Petrus Pauli Brev til Palladius i Danske Magazin). Det bliver da ogsaa klart heraf, at det lundske Capitals Skrivelse i samm. Anledning (see Danske Magazin I. c.) er samtidig med det Roeskilde Capitals, da den ofte omtaler og henpeger til disse Artikler og Conclusioner og tillige nævner Misfommer som den Tid paa Aaret, da den er affattet.

stærkere Lærebegreber end deres egne, da vilde de gerne indfinde sig St. Mauritii Dag for at komme overeens. Dette Brev blev som sagt tilbageholdt, men derimod have vi endnu i Afskrift (og Aftryk D. B. S. 100—122) det Roeskilde Capitels Skrivelse af 31te Aug. 1513 til Doctorerne Peter Palladius og Johannes Maccabæus, samt Magist. Claus Chrysostomus (de to Sidste vare Professorer i Theol. ved Kjøbenhavns Universitet) med et hosfølgende vidtøftigt Stridskrift i 3 Afdelinger: 1) de Missa, 2) de coena Domini, 3) de ministerio verbi. Det indeholder Forsvar for deres Bægring ved at efterkomme de dem givne Forrifter med Hensyn til disse Poster. De tre kjøbenhavnske Theologer svarede herpaa ved en Skrivelse af 13de September 1513 (som have trykt paa samme Sted S. 123—128). De indlade sig ikke herpaa Drostelse af Stridspunkterne, men protestere mod Capitlets Brev og Skrift som ulovformeligt, da det ikke var underskrevet af alle Kanniker, eller forsynet med Capitlets, men kun med et enkelt Medlems private Signet. Capitlet havde i Sinde at give et skriftligt Evar herpaa, men Udkastet hertil (som have D. B. 130—138) blev dog efter noiere Overveelse ikke antaget og dette Evar saaledes tilbageholdt.

Paa samme Tid som de i Kongens Brev omtalte Artikler vare sendte Roeskilde Capitel til Underskrift, maage vi efter de givne Oplysninger antage det samme at være skeet med Hensyn til det lundiske Capitel, ligesom ogsaa dette Capitels Evar omtrent har været samtidigt med hiint Capitels. Derimod var det lundiske Capitels Evar affattet i meget haarde sarkastiske Udtryk og indeholdt en ligefrem Erklæring, ikke at

*) See Dänische Bibliothek Pag. 140 (ad tempus consilio amicorum suppressum).

ville underskrive de saakaldte Artikler eller Conclusioner *). Smidlertid seer man af tvende forskjellige Beretninger, at det befalede Colloqvi um endelig er blevet afholdt over Stridspunkterne mellem de kjøbenhavnske Theologer og de Roeskilde Domherrer, nemlig a) fra Capitlets Side i det samtidige Haandskrift og i Dänische Bibliothek, S. 142—146, hvoraf sees at det endelige Samtykke paa dets Vegne (for at forebygge al mulig Fare) er givet og Artiklerne underskrevne, dog med Forbeholdenhed, af Jacob Heye Cantor Roeskildensis, uden at Tid og Sted anmæides og b) Memoriale Dr. P. Palladii et concionatorum (see Dän. Bibl. S. 146—148), som angiver Tiden for Disputatsen til den 10de og 11te Dec. 1543 og Capitelhuset ved Frue Kirke (domus capitularis in æde sacra D. Virginis) som Stedet, hvor den holdtes. Her bemærkes tillige, at Disputatorerne vare paa den ene Side Petrus Palladius, Johannes Maccabæus, D. Christiernus Morsien, D. Claus Chrysostomus, Johannes Synningius Magister; paa den anden Side D. Jacobus Heye Cantor, M. Johannes Laurentii, D. Nicolaus Blachius; nomine totius Capitulikoschildensis**).

Vi have, som sagt, ikke mere de specielle Propositioner fra de kjøbenhavnske Theologer "alias Hafniæ disputatas" (see D. B. I. c.), hvilke Christian III havde befalet det roeskildske Capitel at holde sig efterrettlige, dog troe vi at kunne sejonne, at de maae have været basfereede deels paa Superintendenternes Decreter af 1540, deels paa Bugenhagens Tillæg til Kirkeordin. af 1542. Dette troe vi at kunne bevise ved

*) See danske Magazin I. c.

***) Tævnfør Biskop Münters interessante Dverfigt over disse Stridigheder, for saa vidt de aftrykte Skrifter vare ham bekjendte, i hans danske Reformationshistorie II. 291—593, 598, 509.

at jævnføre Capitlernes Stridskrifter med hine Anordninger, hvorfor vi tillade os at anføre enkelte Exempler. Decreterne begynde med følgende hertil hørende Bestemmelser: *Emendatio aliquot ceremoniarum in Missa; quam vocant, servandarum.*

De vestibus.

Celebraturi Missam seu coenam Domini tantum Albam succinctam et Casulam induant, omissis, ut vocant, stolis manipularibus, Danice Stoel, Hofuedlin och Handlin, atque assumentes istis in Alba discoloribus propter abusum et superstitionem. Til en saadan Bestemmelse sigte uden Tvivl disse Ord i Capitlets nu først udgivne Skrivelse til D. Palladius af 3die Marts 1541: *nos omnes concordiae viâ tentantes libenter vobis in resecutione sacrarum vestium concessimus.*

Decreternes 11te Artikel lyder saaledes:

De Notis.

Oratio dominica et verba coenæ non canantur cum Notis præfationum, ut hætenus, sed cum notis, quæ insunt in obsignata ordinatione, sicut nullæ danicæ cautiones debent cani notis latinis, ut tantum est in Ordinatione. Til flige Bestemmelser eller Theologernes Erindringer derom sigte disse Ord i det nysnævnte Brev: *Jam vero, quod in Cantico Salve ex solitis notis, aliisque similibus rebus indifferentibus, nobis negotium exhibes, miramur.*

I Bugenhagens Tillæg til Kirkeordinantsen, Artiklen de Missa, staae paa forskjellige Steder mange droie Udtryk og Beskyldninger mod den "papistiske Messe", som synes at have givet Capitlet Anledning til følgende Bemærkninger i Stridskriftets Affnit de Missa: *hujus itaque Missæ causam*

fuisse efficientem quidem Satanam et voluntatem Pagæ, *fl*
formam jocularis gesticulationes, finem gloriæ Dei prophana-
tionem nimis libere et parum modeste dictum videtur.

Vi ville ikke opholde os ved flere saadanne Tævnførelser, som vilde foranledige en alt for stor Bidtøstighed, men derimod henvise vi til Bilaget I, A, der vistnok (som ovenfor an-
tydet) tilstrækkelig viser, at alle Stridigheder mellem Capitlet i Roeskilde og Theologerne i Kjøbenhavn ikke vare blevne bragte til Ende ved Jacob Heyes Underskrift paa dets Begne i December 1543, men omhandlede endnu skriftlig 1544. Dog have neppe de da, som det synes, uafgjorte Punkter kunnet ansees for at være af den Bigtighed, at et nyt høitideligt Colloquium for deres Skyld mellem Parterne skulde paabydes i det sidstnævnte Aar. Derimod kunde et Sligt vel ansees for fornødent med Hensyn til det lundske Capitel.

Som ovenfor bemærket mødte ikke det lundske Capitel ved Religionsconferentsen i December 1543, hvilket vel er klart af et i Geheimarchivet endnu forvaret samtidigt Document, der indeholder en Protest fra Lunds Domcapitel *) mod en lignende rimeligviis af de kjøbenhavnske Theologer udfærdiget og af Kongen selv stadfæstet Indbydelse. Det er, som ovenfor nævnt, udgivet 1751 i Danske Magazin, 57de Hefte (V, 260—271**) og synes i Slutningen at være stilet til Kongen, men er af-
fattet i en langt hæftigere Tone end de ovennævnte (tilbageholdte) Udkast til lignende Svarskrivelser fra Capitlet i Roeskilde. Først efter at de vigtigste omtvistede Artikler vare an-

*) Med en Haand, som menes at være Grams, sees dette Document at være med Blyant blevet saaledes paategnet: **Canonicorum Roeskildensium Anno 1543**, men Langebek har viist at dette er en Zeitagelse.

**) Udtog deraf meddeles og af Winter I. c. II, 593—98.

tagne og underskrevne paa det roeskildske Capitels Begne, formode vi at det i Striden meget hæftigere Lundske Capitel har indvilget i at møde til en saadan Conferents med de lutherske Theologer, som da neppe kunde holdes før end i Aaret 1514. At dette virkelig er skeet, berette eenstemmig vore ældre Historiefrivere. Blandt disse anføre vi først den Utskifts Bidnesbyrd. I hans Kronicke Folio Udg. 159—160 hedder det: "Til Kjøbenhaffn vaar holdeno offentlig Disputats udi 8 Dage efter hverandre om de fornemste vor christelige Troes Artikle og det efter Kongens Befaling som oc selff var tilstede, met det forste nogle Dage. Did vaare forskrevne Lunde Prælater og Caniker saavel som af andre Capitler her udi Riget og det fordi de hemmelig endda vare Papisten. Off dennem vare de Fornemste: Petrus Severus, Petrus Jareus, Mester Joen Thursen, Mester Bern Arvidzen aff Lund, Abbederne af Herrizwad og Esferum og en fornem Mand af Core-Kloster, M. Erasmus Sartorius. Samme Disputats varede fra 7 Slet om Morgenen til 12 Slet og siden om Estermiddagen fra 2 Slet til 5 Slet udi 8 Dage paa Rod. Men de underskrevne dog paa det sidste alle vaare Religionsartikler og lode dennem bedre undervise. Efter den Disputats bleffve promoveret til doctores Theologiæ Nicolaus Kradius, Dlaus Chrysofostomus oc Johannes Senningius *), hvilke der befenderede offentlig fornæffte Themata om Religionen.

Hvidfeldts Samtidige Niels Krag giver os omtrent

*) Disse to sidstnævnte Mænd havde og før deeltaget i Disputatsen med de roeskildske Ranniker 1543. Det er da mærkeligt, at Palladius i sin Beretning om dem ikke gæver Noget af dem Doctortitelen, hvilken vi og see at de først have erholdt i det næstfølgende Aar.

den samme Beretning, men han nævner kun disse samme tre nye Doctores af det lutheriske Parti som præfiderende ved Acten, derimod nævnes og de Disputanter af det modsatte Parti, som vi nyligen have opregnet, i en gammel haandskreven dansk Historie om Christian III, men dette Sted (tilsat som Anmærkning ved den danske Oversættelse af Krags og Stephaniis Bærk, S. 278) maa formodentlig betragtes som en paraphrastisk Udskrift af Hvidtfeldts Kronike. Holberg i Danmarks-historien II, 369—370 følger Hvidtfeldt endnu noiere. Eric Pontoppidan har i sin Reformationshistorie (Lübeck 1734) ligeledes fulgt Hvidtfeldt. Ved alle disse Historiekrivere maa det bemærkes, at ingen af dem nævne Roeskilde Capitel eller nogen af dets enkelte Medlemmer som deeltagende i Disputatsen 1544.

Aaret 1745, da de i D. B. trykte acta udkom, gjør Overgangen til de nyere Beretninger, som alle henseer Colloqviat til Aaret 1543. I disse acta troede da de følgende Historiekrivere (Pontoppidan *), Zvergius, Langebeck, Gebhardi, Myrup, Münter og Flere, at have en Berigtigelse af de Eldres Angivelser. Men der er endnu een historisk Beretning tilbage, som overhoved først bragte os paa den Mening, vi nu ville søge at udvikle. Det er nemlig et Document, som ikke har været Nogen af nydnævnte Lærde bekendt, og som findes i det store kongel. Bibliotheks ældre Haandskriftsamling i Folio under Nr. 122 blandt de saakaldte Theologica. Det indeholder (som det synes skrevet med en samtidig Haand og Bogflavering): A, de ovennævnte i D. B. aftrykte Actstykker

*) I hans Annales eccl. danic. diplomatici, som udkom 1747. Sammenlign dermed hans Reformationshistorie der dänischen Kirche, der udkom 1734, hvor han som sagt har fulgt Hvidtfeldt.

ker af 1543, paa det sidste (*Memoriale D. Palladii*) nær, samt **B**, tvende hidindtil, saavidt vi vide, Historikerne ubeskjendte Documenter af følgende Hovedindhold: Det første er dateret Roeskilde den 3die Marts 1544 og har følgende Titel: *Epistola capituli ad D- P. Palladium, Superintendentem, de missa aliisque quæ a Regia Majestate per Pomeranum nobis præscripta erant.* Det kan ansees for en upaatvivelig Fortsættelse af hiin Brevverking og tillige som et Beviis for, at Sjællands Superintendent endnu ikke da var bleven tilfredsstillet med Hensyn til Udførelsen af de kirkelige Ritus m. m. fra det roeskildske Capitels Side. I Brevet omhandles, næst mindre betydelige Ceremonier i Messen, hvilke Kannikerne vedbleve at beholde i deres Gudstjeneste og søgte tillige at forsvare, en Beklagelse over forsmædelige Taler af de saa kaldte evangeliske Lærere fra Prædikestolen *) mod de anderledes Tænkende, samt en Bøn, at Superintendenten vilde tage dem i Forsvar hos Kongen mod ugrundede Bagvaskelser o. s. v. Enkelte Passus af denne Skrivelse have vi ovenfor tilladt os at anføre. Det andet Brev er skrevet til Petrus Svavenius (paa Dansk sædvanlig kaldet Peter Svabe) de eadem caussa, dateret Fredagen i Paaskeugen 1544. I dette rykke de tydeligen ud med sproget, da de henvende sig til Svavenius som deres Medbroder og forestille ham den Fare som da truede Domkirken og Capitlets Eiendomme og Indkomster, med hvilke det maaskee kunde gaae ligesom det allerede var skeet med Bispestolenes Gods. De udbede sig (besyn- derlig nok) hans Forbøn i denne Henseende hos Bugenhagen. Dog er dette Brev, som ovenberørt, især mærkeligt for

*) See Zwergius Pag. 61, hvor det hedder om Biskop Peder Palladius, at han lod holde visse Ugeprædikener i vor Frue Kirke imod Papisternes Lærdom.

os derved, at Forsvaret bedes udført paa et da tilstundende tal-
 rigt Kirkemøde, hvor Superintendenterne skulde indfinde sig.
 (celebrem Superintendentum conventum). Vi ere nemlig
 af den Mening, at dette Bispe- eller Kirkemøde er det
 samme som det, hvilket vore ældre Historieffrivere eenstemmigen
 ommælde som holdt i Kjøbenhavn 1544, og paa hvilket de
 lundiske Kanniker (ligesom de Roeskildske i Aaret forhen) di-
 sputerede med de kjøbenhavnske Theologer. Det forekommer os
 aldeles tydeligt ved Jevnførelsen af de samtidige Beretninger
 fra 1543 og de fra vore ældre Historieffrivere om Aaret 1544:

1543.

Disputationssted:

Disputatorer af
det lutheranske Parti:

Disputatorer af
det catholske Parti:

Disputationstiden:

Capitelhuset ved Frue
Kirke.

D. Petrus Palladius.
D. Joh. Maccabæus.
M. Olavus Chrysostomus.

Dr. Jacobus Heye Cantor.
M. Johannes Laurentii.
Dr. Nicolaus Blachius*).
Alle af det Roeskilde Capitel.

10de og 11te December.
1ste Dag Kl. 8—11 f. M.
1—6 e. M.
2^{den} Dag Kl. 8—11 f. M.
1—6 e. M.

1544.

Universitetets store Au-
ditorium.

Dr. Niels Kragh (Hofpræst).
Dr. Olaus Chrysostomus.
Dr. Johannes Semningius.
Alle tre promoverede til Doc-
tores ved denne Leilighed.

Petrus Severus.
Petrus Jareus.
M. Joen Thurssen.
M. Bernt Arvidsen).**
Alle af det lundiske Capitel.
Abbeden af Herredswad.
Abbeden af Esserum.
M. Erasmus Sartorius fra
Sorøe.

8 Dage efter hinanden i Slut-
ningen af April og Begyndelsen
af Mai.
Kl. 7—12 f. M.
2—5 e. M.

*) See Bilag III.

**) See Bilag III.

Det er ikke muligt at sammensmelte disse forskellige Be-
retninger til en eneste, eller at anvende dem paa den selv-
samme Disputats, hvilket dog f. Ex. E. Pontoppidan
har forsøgt l. c. III 281—83, hvorved han alligevel ikke kan
andet end forledes til Selvmodsigelse og urigtige Citater. Jfr.
Münters Danske Reformations-Historie II, 605.

Vi have forstaaet Hvidtfeldt saaledes, at de 4 først-
nævnte catholiskefindede Disputatorer vare af Lunds Capitel.
Dog siger Münter i samme Anledning (l. c. S. 606.)
"Om der er kommet Kanniker fra Lund, er ikke bekjendt,
medmindre nogle af de Anførte have været af dette Capitel".
Vi kunne ikke tvivle om, at den fornævnte Petrus Jaræus
er den ene af dem, som underskrev Kirkeordinantsen 1537
paa det lundske Capitals Vegne. Desuden nævnes i en, kort
efter Reformationen (men uden Aarstal) skreven, Fortegnelse
over samtlige Kannikegaarde i Lund (forvaret paa Geheime-
Archivet) en "Mester Pæder Jarssen og paa samme
Maade en Mester Joen og Mester Bentt, som kaldes Kan-
niker og siges at have hver sin Kannikegaard sammesteds i Be-
siddelse. Da ingen latinske Navne forekomme i denne For-
tegnelse, findes der ikke nogen Petrus Severus, derimod
en Mester Peder Hanssøn Cantor udi Lunds og ingen
flere Kanniker af det Navn, saa at han formodentlig er hiin
Severus (et selvskabt Tilnavn, ligesom de Samtidige Mac-
cabæus Chrysofostomus o. Fl.). Saaledes findes da vel
alle de af Hvidtfeldt nævnte Disputatorer fra Lunds Ca-
pitel i hiint gamle Kannikeregister.

At Urtage uagtet have vi ingen samtidige Actstykker kun-
net finde, hvori dette Møde omhandles, uden det ovennævnte,
hidindtil uudgivne Brev fra Roskilde Capitel til Peter Svabe.
Udtrykket "hunc" foran Ordene celebrem superintendentum
conventum tilkjendegiver vistnok, at det da enten var blevet

beramt, eller ret snart skulde holdes. Brevet er skrevet Fredagen i Ugen efter Paaske (feria 6ta pasche), som i det Aar 1544 har været den 18de Apr., da Paaske dag indtraf den 13de. Efterspore vi det Sted, hvor den berømte Peter Svabe, Christian III Fortroelige, tit brugt af ham til vigtige Gesandtskabsposter, da opholdt sig, saa har det vel enten været paa Gjordslev, eller et andet af de ham af Kongen forærede Godser i Sjælland, om ikke i selve Kjøbenhavn. I alt Fald har han da forberedt sig til de vigtige Underhandlinger i Speyer*), som tildeels sluttedes fra dansk Side den 23de Mai næstefter. Capitlet i Roeskilde har vidst eller formodet, at Svabe skulde reise til Ulandet, da det forudsatte, at han mueligen ikke kunde komme til Kirkemødet, som saaledes rimeligviis er blevet holdt sidst i April eller først i Mai. Mærkeligt er det, at Capitlet udbeder sig hans mundtlige eller skriftlige Mægling hos Bugenhagen (hans Landsmand qua Pomerinke), hvem det saaledes har ventet til Mødet. Vi vide vel ikke, at Bugenhagen i dette Aar har været i Danmark, endskjøndt vi see af en Skrivelse til ham fra Kong Christian III, at han 1543 havde indbudet ham hertil (see Pontoppidan l. c. III). Det kan vel og være at Bugenhagen har gjort en kort Reise til hiint 8 Dages Møde i Kjøbenhavn, uden at det nu findes nogetsteds optegnet, at han i al Fald (skjøndt fraværende) havde en stor Indflydelse hos Kongen vide vi af deres Brevvevling. Kan-

*) Her vilagdes de langvarige Tvistigheder, som havde fundet Sted mellem Keiser Carl og Christian III og et Forlig bragtes istand, som er bekjendt under Navn af den Speierske Tractat eller Nederlandske Arvs-Fordrag. See derom Hvidtfeldt pag. 1535 og Cragii hist. Christ. III pag. 262.

niferne havde iøvrigt Grund nok til at frygte den, som allerede 1542 i Tillægget til den Danske Kirkeordinants havde sagt (om dette dreiede sig især de omhandlede Stridigheder): *Caonici nulli jam sunt usui ecclesiae Christi.*

Recapitulation af det Foregaaende.

Foreløbige disputatoriske Møder ved Kjøbenhavns Universitet, som dirigeredes af Palladius, Macca-bæus og Chrysostomus. Som Anledning til disse anføres i det Roesilde Capitals tilbageholdte Svar til ovennævnte Theologer *), at man havde grebet Nogle i Afholdelsen af den private Messe. Nogle Artikler opfattes og sendtes Capitalerne til Underskrift. De maae, efter hvad tidligere ere anført, være afholdte mellem Februar og Juni 1543.

Petrus Pauli Svartskrivelse af 21de Juni 1543 til Peter Palladius, hvori Biskoppen underrettes om, at han havde opsat at æffe Capitalets Svar paa de det tilsendte Artikler, forat Biskoppen, der i sit Brev havde lovet snart (*propediem*) at komme til Roeskilde, da selv kunde underhandle med det (see Danske Magazin V. 57).

Dr. P. Palladius har da inden medio Juli 1543 været i Roeskilde og afgjort Striden i Mindelighed med Capitallet. Dette slutte vi deels af de Ord i Petrus Pauli Brev**): *intellexi ex tuis litteris, te propediem venturum Roeschildiam*, sammenholdt med Capitallets tilbageholdte Svar til Kongen***), hvori det hedder: *hvilck Doethor Peder sagde sig ath vere tiifredß met ther hand ther om handlede met oss.*

*) Dänische Bibl. VII Stück 133.

***) Danske Magazin V, 57.

***) Dänische Bibl. VII Stück 141.

Af Kongens Skrivelse Tirsdagen efter St. Jhs (medio Juli 1543) til Palladius sees, at Palladius Overenskomst med Capitlet (at behandle Sagen skriftlig) ikke behagede Kongen, der vilde have Stridspuncterne mundtlig discuterende og derpaa Artiklerne underskrevne næste St. Mauritii Dag (see Dän. Bibl. VII Stük 139).

Capitlets tilbageholdte Svarsskrivelse til Kongen, conciperet strax derpaa. Det hedder deri, at de vilde underskrive Artiklerne paa ovennævnte Dag, hvis Striden maatte føres skriftlig og de i denne bleve overbeviste om, at disse Artiklers Færesætninger vare bedre end deres egne (see Dän. Bibl. VII. 141).

Det Roeskilde Capitals Skrivelse til de kjøbenhavnske Theologer, der havde dirigeret Disputatserne, ved hvilke Artiklerne vare affattede (see Dänische Bibliothek l. c.). Skrivelsen er dateret 31 August 1543.

Det lundske Capitals Protestations-skrivelse til de samme Theologer (Slutningen er stilet til Kongen, saa at man deraf maa formode, at ogsaa den skaanske Biskop Franciscus Wormordus *) har erholdt en Skrivelse fra Kongen af samme Indhold, som den til Palladius, og omtrent paa samme Tid). Dette Brev har ingen Underskrift, men Langebeck (see Danske Magazin V. Pag. 271)

*) At Wormordus heri kaldes Lector (see l. c. Pag. 268, "som Lector Frandh sagde y Prestemøde her y Lundt nu Medsommel") og ikke Biskop eller Superintendent, hidrører fra Capitlets Forbittrelse mod denne Reformatør, der tidligere under Frederik I var bleven ansat som Lector Theol. ved det i Malmø da oprettede Gymnasium, men allerede paa det store national Synode i Kjøbenhavn, 2den Sept. 1537, af Bugenhagen ordineret som Biskop i Lund.

har godtgjort, at det er affattet af de lundske Kunniker og vi have tidligere viist *), at det maa være skrevet omtrent paa samme Tid, som det Roeskilde Capitals Brev af 31te August 1543.

De kjøbenhavnske Theologers (qui tribus his publicis Disputationibus præsidebant etc., see Dänische Bibl. VII Pag. 123) Svar til Capittet i Roeskilde af 13de September 1543.

Roeskilde Capitals tilbageholdte Gjensvar til de kjøbenhavnske Theologer, skrevet kort efter i September 1543 (see Dän. Bibl. VII 130).

Colloquiet mellem det Roeskilde Capitel og de kjøbenhavnske Theologer (see dänische Bibl. VII Pag. 142) den 10de og 11te December 1543 (omtalt af alle de nyere Historieforfattere efter 1745.)

Memoriale D. Petri Palladii et concionatorum de Colloquio Theologico inter Professores etc. (see Dän. Bibl. VII Pag. 146). Dette Memoriale, som formodentlig er affattet til Underretning for Biskoppens og Professorernes Venner, findes ikke i det Haandskrift, som vi have benyttet, men da der i Samme findes nogle Sider in blanco (omtrent saa megen Plads som Memorialet vilde optage), saa er det sandsynligt, at denne Plads har været bestemt til Memorialet. Iøvrigt differerer Capittets Beretning om Colloquiet med dette Biskoppens Memoriale deri, at i hiin berettes, at de underskrevne cathedralis ecclesiae Roschil-densis bona, redditus, privilegia, literæ, statuta aliaque plurima, quæ adhuc ex tanta calamitate salva supererant, periclitarentur et dissiparentur, samt ita ne hæc

*) See Anm. Pag. 8.

subscriptio catholicæ ecclesiæ, generalisque concilii de his articulis sententiæ præjudicaret; hvorimod det i Memorialet hedder: "Interim multi egregii loci, ex scriptura et Patribus sumti, in hoc colloquio declarati, quibus iisque sanis sermonibus Canonici rectius, informati, et convicti, tandem addita gratiarum actione, nostris Propositionibus libere, sua sponte et bona conscientia, quantum nos intelligere potuimus, propria manu subscripserunt.

Roeskilde Capitel's Brev til P. Palladius om Messen og andre Ting, som Kongen ved Pomeranus befalede det at underskrive. Brevet er af 3die Marts 1544. (See Bilag I A).

Samme Capitel's Skrivelse til Peter Svabe om at staae det bi og indlægge et godt Ord for sig hos Kongen og Bugenhagen. I dette omtales "celebrem hunc Superintendentum conventum som meget nær ("hunc") for Haanden. Brevet er af 12te April 1544. (See Bilag I, B).

Colloquiet (celeber Superintendentum conventus) mellem det lundske Capitel og de kjøbenhavnske Theologer i Slutningen af April og Begyndelsen af Mai 1544 (ansført af de ældre Historiekrivere for 1745).

Bilag I.

Tvende forhen uudgivne Skrivelser fra det
Roeskildske Dom-Capitel af Aaret 1544.

Efter et samtidigt Haandskrift.

A.

„Epistola Capituli ad Doctorem Petrum
Palladium, Superintendentem, de Missa
aliisque, quæ a Regia Majestate per Po-
meranum nobis pascripta erant.

Salutem per Christum. Propter absentiam Prælatorum aliorumque quorum imprimis interest negotia Capituli inspicere responsum ad ea, quæ nobiscum, eximie Domine Doctor, alias egisti, distulimus. Te itaque non ignorare volumus nos omnia, quæ a Serenissima Regia Maiestate per insignem virum, D. Doctorem Pomeranum, in caussa religionis nobis superioribus annis præscripta fuerunt, religiose (ut par est) servare, nec licere nobis ab illa regia constitutione, tam solenniter in præsentia Regiæ Maiestatis facta,

quicquidque discedere. Cæterum parochiale ministerium in hanc cathedrali ecclesiam admittendum a serenissima Regia Maiestate rogati, eatenus (ut ipse nosti) consensimus, quatenus in nostris iam præscriptis ritibus et officiis ecclesiasticis peragendis nec nobis impedimento, nec cathedrali huic ecclesiæ detrimento foret, neve discordiæ seminarium fieret, quod tam (nec temere quidem ut res ipsa docet) futurum suspicabamur. Unde nulla hic parochialis ecclesiæ annexio eiusmodi urgeri potest, cui cathedralis ecclesiæ ius cederet. Quando igitur Regia ordinatio de iis Canonicis agit, qui parochiam annexam habent, non est quod nos eo teneri putes, sed ut Missa iuxta præscriptum nobis ritum fiat, vel sæpissime, modo adsint communicantes, quandoquidem in eodem ritu et sacramenti usu, nulla potest esse offendiculi occasio, si illud fortasse caussatur, quispiam iniquior potius quam infirmior.

¶ Jam vero quod in canticum Salve ex solitis notis aliisque rebus indifferentibus nobis negotium exhibes, miramur, quando hoc ipsum canticum, iam in Christi laudem ab ipsis etiam concionatoribus transmutatum ac nobis traditum canimus.

¶ Nos profecto manifestos abusos et ne quid hic impium aut canatur aut legatur, æque fugere volumus ac tu prohiberes. Tantum abest ut in talibus huius mundi elementis (ut apostolus vocat) fidei anchoram figeremus

consummatamque justitiam collocaremus. Nec est quod quispiam adeo stupidos nos et sacrarum literarum rudes existimet, ut inter pium et impium discernere non possimus, si in his, quæ nihil neque periculi neque offendiculi habent, omnia ad christianam charitatem veluti ad lydium lapidem dijudicare expenderentur. Unde et nos omnes concordiae vias tentantes, libenter vobis in resectione sacrarum vestium, in candelabris e templo submovendis, et in aliis item multis non ægre concessimus. Nec in ipso quidem Canto Salve retinendo admodum laborabimus, si tuo iudicio intollerabile videtur, nihil nobis vicissim donari cupientes, nisi ut quæ a *Señenissima Regia Maiestate* constituta sunt servare liceat.

Sunt multo graviora in quibus a nonnullis concionatoribus (quos evangelicos vocant) maxime contra christianam charitatem, quæ est concordiae vinculum in ecclesia, peccatur. Audiuntur sæpe ex suggestu diræ execrationes in adversarios evangelii Christi, et in diabolicam impiorum ecclesiam. Quod si in capita nostra (ut ex multis scripturæ accommodationibus, sæpe *ad calumnias inique detortis*, videri possit) hæc tela vibrantur, atrocior sane est hæc iniuria, quam ut eam aut dissimulare aut diutius ferre possumus. Nam hæc atrocissima convicia ad privatos (ut videtur) affectus ulciscendos publice in nos iacere, ut christiana eharitas ac modestia eos prohibet, ita nos tandem propul-

sare, christiana religio ac pietas hortatur. Nihil enim æque contra pietatem est ac impietatis calumniam agnoscere, quam qui æquo animo fert, illum certe leviter christianum arbitramur. Nos, licet peccatores ac sceleribus operti, fidem tamen in unicum mediatorem Dei et hominum, hominem Jesum Christum, per spiritus sancti gratiam, constanti et cordis fiducia et vitæ (quoad fieri possit) professione tenentes, Christi, capituli nostri, membra, per ipsius gratiam, et esse et haberi volumus, non impii ac deploratæ cæcitatæ Judæi, qui in Deum blasphemum Christum et Christi doctrinam persequebantur. Generalem viciorum taxationem, ex charitate profectam, cum Hieronymo libenter sustinemus, cæterum quum in nos, tanquam gloriæ Christi adversarios, gravissimis calumniis velitantur, quibus et fama nostra atrocissime impetitur, defensionem moliri necessum est, si aut Christiani aut boni viri porliberi velimus.

Quare te magnopere per Christianam charitatem rogamus et in Domino obtestamur, ne quid offendaris, quando quod a Serenissima Regia Maiestate præscriptum est facimus, et ut ab odiosis istiusmodi calumniis, quibus ecclesia, per Regiam ordinationem iam composita, maxime perturbatur et ad tumultum ac dissidium, concitatur, temperari posset. Ita futurum confidimus, ut religioni et reipublicæ christianæ apud nos, brevi

per gratiam Dei melius consultum erit, quando evangelicæ doctrinæ propagandæ et fraternæ charitati ex æquo studemus omnes, ad Dei gloriam et ecclesiæ utilitatem. Interim nos ad omnia, quibus vera pietas augeri et christiana concordia ali possit, paratissimos offerentes. Dominus te conservet et pro sua voluntate vias tuas diriget in omnem veritatem. In Christo vale et has nostras literas ex syneeris animis profectas in bonam partem pro tuo candore interpretare. ~~Et~~ Roschildia 3io. *Æ*
Martii anno MDXLIII.

B.

Alia Capituli Epistola ad Petrum Suavenium, Decanum „de eadem causa.

Quamquam omnia, quæ a Serenissima Regia Maestate per eximium virum, Dominum Doctorem Pomeranum, in causa religionis nobis præscripta sunt, summa fide servamus, vir ornatissime! sunt tamen qui undique occasione arrepta, libidine magis quam ratione, nobis in his negotium facessunt. Et quoniam parochiale ministerium in cathedralem ecclesiam, rogati a Rege, admisimus, nullam eius iam aliam, quam parochiæ per se rationem haberi volunt. Quia etiam ius et immunitatem cathedralis ecclesiæ ac nos postremo omnes parochiæ concessuros arbitrantur. Quæ quorsum sint eva-

sura, ipse, qui es vir iuxta prudens atque æquus, facile per te intellexeris. Prætendere quidem possunt caussas formandæ religionis, sed, si rem propfius inspexerimus, nimirum longe alia tela textitur. Certe quemadmodum nec magistratus sine Republica nec consules sine civibus, ita, nec tu Decanus, nec alii Prælati, denique nec nos Canonici sine iure cathedralis ecclesiæ aut esse aut dici queamus. Unde æquum est nos impensius consulere, atque omnes fortunæ expendere casus, ne talium rerum securi ius cathedralis ecclesiæ magno et nostro et religionis ditrimeto amittamus / præsertim cum, quantum ud privilegia ac ordinationem Regis attinet, plane salvi sumus, nisi forte caussam adversariis ultro tradere maluerimus. Et quamquam, donec vixerimus nos, nostræ fortassis rationes in tuto esse possent, longius tamen prospicere oportet, ne posteritas ac religio etiam ipsa habeant, quod de nobis merito conqueri possint. Neque enim minori nobis curæ esse debet qualis post mortem nostram futurus sit bonorum ecclesiæ status ac conservatio, quam qualis est, cum ipsi vivimus. Oramus igitur, quando in eadem nobiscum es navi, ut si ipse ad celebrem hunc Superintendentum conventum non veneris, per literas nostram caussam apud D. Pomeranum agere ne graveris. Nos, quantum ad observa-

tionem Regiæ ordinationis et ad retinendam ius cathedralis ecclesiæ attinet, nostris partibus, ut par est, non decrimus. Vale. Salutant te quotquot nostri sunt ordinis. Ex Roschildia, feria 6ta pascæ, Anno MDXLIII.”

Bilag II.

Berigtigelse og andre Variant-Bemærkninger til de i
Dänische Bibliothek VIItes Stuck (Copenhagen
1745, 8) under Benævnelse af *Acta inter Theo-
logos Hafnienses et Capitulum Roschil-
dense 1543* indførte Actstykker

efter det ovennævnte samtidige Haandskrift.

I det Roskilde Capitels 1ste Brev til de Kjøbenhavnffe
Theologer af 31te August 1543.

S. 100, L. 25 efter *Palladio* tilføies: *Superinten-
denti.*

S. 102, L. 13 efter *Ordene: concordiaë in ecclesia
læs redintegrandæ for redintegrandæ.*

S. 103, L. 4 for *qvæstionibus læs rationibus.*

Den i Aftrykket anførte Titel for Kapitlets Stridskrift
(*Scriptum Capituli Roschildensis contra
Theologorum Hafniensium tres publicas
Disputationes de Missa, de coena Domini*

et de Ministerio verbi) er aldeles ubeladt i Manuscriptet. I dens Etod følger, efter en halv blank Side, som efter en Fortale, Overskriften: De Missa.

§. 106, L. 6 for Wiclefitis læs Wicclefistis.

§. — L. 22 for effunditur læs effundetur.

§. — L. 30 mangler det lille, men her vigtige, Ord in foran de gjentagne Ord: hoc est corpus meum.

§. 107, L. 9 efter meum tilføies hoc.

§. 109, L. 20 o. f. efter Ordene Eusebius de consecratione distinct. 2 Cap. istedenfor Quia corpus, inquit: Sacerdos læs quia corpus. Nam invisibilis (inquit) sacerdos.

§. 112, L. 14 for percellit læs pessumdat.

§. — L. 32 for imperscrutabilia læs inscrutabilia.

§. 117, L. 7 for unus læs idem.

§. — L. 9 efter omnibus tilføies item.

§. 118, Lin. 22 efter sed tilføies et.

§. — L. 31 for credita læs concredata.

§. — L. 26 for miæ har Manuscriptet her, næsten ligesaa uforstaaelig miæ; — skal vel være misericordiæ.

I de Kjøbenhavnske Theologers Svarskrivelse:

§. 126, L. 19 efter literas vestras tilføies: per nos offerri.

§. 128, l. 23 for opiniones læs suspiciones.

§. 129, l. 12 efter ipsis tilføies alios.

§. — l. 14 for ac læs ut.

§ Kongens Brev til Capitlet:

§ 139, l. 11 for elffe læs elffelige.

Bilag III.

Blandt de Roeskilde Kanniker, som have underskrevet de ofte omtalte Artikler, nævnes Dr. Nicolaus Blachius. Da denne Mand paa et andet Sted ogsaa anføres som Skolens Rector under Reformationen, saa synes han at have et dobbelt Krav paa vor Opmærksomhed. Af denne Grund tilføie vi som Bilag III, hvad der om ham er kommet til vor Kundskab. Det Roeskilde Capitel, til hvilket han hørte, og for hvilket han stred tilligemed Heye og Laurentii, udmærkede sig unægtelig ved en sjelden Moderation og Sindighed under hele den forte Strid. Den roelige og anstændige Tone, der gaar gennem dets Breve, staaer i skarp Modsetning til den Hæftighed, Bitterhed og Spot, der har ført Pennen baade for det lundske Capitel og for de kjøbenhavnske Theologer. Vel har Frygten for at miste de indbringende Præbender bidraget Noget til at nedstemme dets Tone og gjøre det foieligt, men selv af Brevene fremlyser saa meget godt og ædelt, saa megen Erkiendelse af og Agtelse for dets Modstanderes Lærdom, saa megen Fromhed og Uengstelse i dets farefulde Stilling, at Læsningen af disse Breve ikke kan andet end afnøde os Agtelse for Forfatterne. Vor lærde Munter i sin Reformationshistorie troer i disse Breve at gjensjende Paul Eliasens Stil, men lige saa troeligt er det, at Dr. Nicolaus Blach som lærd Mand

og Skribent har taget virksom Deel i Forhandlingerne. Hvad vi vide om ham indskrænker sig til følgende Data:

Blandt de Historiekrivere, der anfører Dr. Blach som Rector scholæ, er E. Pontoppidan (see hans *Annales hist. eccl. diplom.* Tom. II Pag. 306) den vigtigste. Her hedder det: "Nicolaus Blachius, vor und in den Zeiten der Reformation Rector der Schule in Roeskild und ein Præceptor des grossen Nicolaus Hemmingius, welcher ihn seine Catechismus-Fragen dediciret und ihn herzlich danket, hat geschrieben odas sacras, welche nach seinem Tod 1550 zu Paris herausgegeben sind". Hvorfra E. Pontoppidan har denne Efterretning have vi ikke kunnet opspore, med mindre det, at han har været N. Hemmingiens Lærer, har ledet ham til at gjøre denne Slutning. Albert Thura i sin *Series Restorum scholæ Roeskildensis* *) kalder den første Rector efter Reformationen Mag. Johannes Blaccius eller Blach og fortæller, at denne har udgivet odas sacras seu Paraphrases in locos gravissimos V. et N. Testamenti i Paris 1550. Denne Efterretning kan maaskee have vildledt E. Pontoppidan til at antage, at han dengang var død, hvilket Gjesing i sin *Tubellære* modbeviser. Det er imidlertid vist, at han har været N. Hemmingiens Lærer, thi denne Lærde dedicerer ham sin Catechesis eller *Quæstiones catechismi* i følgende Udtryk: *Tibi, venerande Præceptor, hanc meam catechesin dicare volui, ut exstaret meæ erga te gratitudinis testimonium. Tua enim institutione et ope ita me, dum sub tua ferula fui, adjutum fuisse agnosco et profiteor, ut progressus qualescunque*

*) See hans *Idea hist. lit. Dan.*

secuti sunt tibi haud immerito acceptos feram: nam me non solum in Religionis rudimentis fideliter instituisti verum etiam, cum fortunæ meæ essent plus satis tenues, benigne me tuis facultatibus sublevasti. Hemmingsen er født i Laaland 1513, gik i Nysted Skole til sit tiende Aar *), frequenterede derpaa Nakslov Skole i 3 Aar, Nykjøbing Skole i 3 Aar, Næstved Skole i 3 Aar, drog derfra til Noeskilde (altsaa i Aaringerne 1532 eller 1533), opholdt sig her i 2 Aar, i hvilken Tid (1532—1534 eller 1535) han nød vor Blaches Underviisning i Religionens rudimentis **). Paa denne Tid maa altsaa N. Blache have været Canonicus i Noeskilde og, hvis vi tør troe E. Pontoppidan, Rector ved Skolen. Det bliver da sandsynligt, at han i denne Post har succederet den i Aaret 1530 ved Døden bortgangne Rector og Mag. Johannes Hermann van Ham ***).

Det lader til, at N. Blache ikke har været nogen Herremester i det græske Sprog, thi det hedder siden i Hem-

*) See Historisk Calendar, hvor den lærde J. Müller i Hemmingsens vita baade gjør opmærksom paa den feilagtige Angivelse af Aaret 1511 som hans Fødselsaar, samt den curieuse Feil ved alle Bæretninger om Hemmingsens Skoletid, at de lade ham gaae 10 Aar i Nysted Skole, istedetfor at han i sit 10de Aar forlød denne Skole.

**) Rudimenta maae vel her betyde Skoleunderviisning og ikke som J. Müller mener Grundbegreberne i den evangeliske Christendom. Heraf slutter denne Lærde, at Blache paa den Tid har været stemt for Reformationen, men siden er bleven omstemt, en Mening, som vi ikke kunne tiltræde.

***) I den nordre Gang i Domkirken, i Nærheden af den nordvestlige Kirkedør har ligget en Steen med en Inscription over denne Mand, som endnu havez.

mings vita: ”Endnu havde Hemmingsen ei nok ved denne (N. Blaches) Information og befandt sig synderlig, at han i det græske, den Tid her tillands fast rare og lidet excolerede, Sprog, ingen tilstrækkelig Fremgang havde, besluttede derfor at reise herfra (Roeskilde) for til Lund i Skone at profitere af den til samme Tid saa habile Græker Rector Mag. Vente *)” Hemmingsens **) toaarige Ophold i Roeskilde under Blaches Veiledning, hans før anførte Dedication til ham, samt Blaches paraphrases (som dog nu ikke mere findes) ere imidlertid lige saa mange Vidnesbyrd om, at han har været en lærd og agtet Mand. Hans Paraphrases ere ikke, som E. Pontoppidan mener, udkomne efter hans Død, thi af et gammelt Skjode ***) , udstedt fra Cleresiet og menige Capitel i Roeskilde til Kong Frederik II og som ”er giffuet og skreffuet wd y Roefki S. Marci Evangelistæ Dag, Aar 1562 finde vi Niels Blache inter eleros.

Det er tidligere omtalt, at N. Hemmingsen dedic. D. N. B. sine Quæstiones Cat.; nu siger Bartholm i sin Bog de scriptis Dan. Pag. 105, at Hemmingsens Quæstiones er først trykt ”Haffniæ 1560”, altsaa maa D. Blache vel

*) See det lundske Capitelis Underskrifter til de ofte omtalte Artikler.

**) Det er ellers mærkeligt, at N. Hemmingsen i sin epistola dedicatoria til sin Bog: *Demonstratio veritatis indubitatae de Domino Christo etc.*, udkommen 1571, hvori han omtaler sine lærde Omgangsvener i Roeskilde for 30 Aar siden (altsaa 1541), da han var Profesør ved Universitetet, ikke med eet Ord omtaler D. N. Blache. Mueligen har Blaches Stemning mod Reformationen bidraget til, at de ikke mere søgte hinandens Selskab.

***) See Gjesfings Jubellære.

have levet paa den Tid, hvis han ellers skulde læse *Hemmingseus Dedication* og følgelig var han til 10 Aar efter hans *Paraphrases* tryktes i Paris. Det er derfor befyndeligt, at han ikke har udgivet sin Bog selv, men ladet den udgive ved *M. Johannes Blache* (hvis ellers *Thuras* Besretning er rigtig).

Da vi altsaa tør antage for sikkert, at *D. N. Blache* har endnu levet og været Medlem af Domcapitlet i Aaret 1562 *) og, da paa en Maade Capitlets Historie, saalænge han har været dets Medlem, maa være et Bidrag til hans

*) Hans Liigsteen sees i Domkirken nordre Gang, men Inscriptionen er for største Delen ulæselig. Da dens Rubera imidlertid bekræfter vore Domme om hans Liv og Wandel og da, saavidt vides, de ikke ere optegnede noget andet Sted, saa hensesættes de her:

Confec
Blackius
Castus, pius
Is Primarius
studia atque
sacer justus
Canon.
Curam piam
Discentium
Larga Deo
15 Die Maji

Ogsaa *M. Johannes Laurentii Liigsteen* sees sammesteds, men da dens Inscription er at læse i *E. Montoppidans Marmora Danica* Pag. 24, saa henvises til dette Sted, hvor tillige anføres en Inscription over *Cantor Jacob Heja*, hvis Liigsteen er forsvunden.

egen Historie, om hvilken vi intet Specielt mere vide, saa troe vi Følgende endnu at hore herhen.

Vi have seet af Bilaget I, at Roeskilde Domeapitel endnu efter Colloqviet 1543 hængte ivrig ved Catholicismen. Det satte sin Lid til det forventede almindelige Concilium, men bedrog sig. Conciliet i Trident aabnedes vel 1545, men det viste sig strax i Begyndelsen af Conciliets Forhandlinger, at Protestanterne ikke kunde forenes med Kirken. Ikkun enkelte protestantiske Hoffers Gesandter indsendt sig. Fra Danmark kom Ingen. Capitlets Vedhængen ved den gamle Lære og især dets Sagttagelse af Coelibatets mere end af Kyndighedens Lov foranledigede endelig tvende Skrivelser *) fra Kongen, den ene til Hans Barnekou og Dr. P. Palladius Lovdagen post ad vincula Petri 1543, den anden til P. Palladius **) alene om at visitere Roeskilde Cleresse, i hvis Lærdom og Levnet han havde hørt stor Uffikkelighed skulde gaae i Evang. Hvilket Resultat denne Visitation har havt vide vi ikke, men endnu i Maret 1555 sendte Biskoppen det Roeskilde Capitel en saakaldt Nystaarsgave, i hvilken han søger at gjøre deres fortsatte Vedhængen ved Catholicismen latterlig. Herpaa svarede det i en Skrivelse ***) dateret ex Roschildia postridie Epiphaniæ Dni 1555. Det hedder heri, at Palladius bemte vængt, naar han antog dem for afgudiske Billeddyrkere og at han ubilligt anvendte Propheten Baruchs Ord om disses Galenskab paa dem. De havde hidindtil med Taalmod hørt paa, hvorledes man fra Prædikestolen og i Skamskrifter udpegede og udskjældte dem; men de kunde ikke taale, at deres Læse-

*) See Zwergii Sjællandske Cleresse Pag. 62 og 63.

**) Palladius havde angrebet Capitlet s. N. i en Bog St. Peders Skib.

***) See Pontoppidans Annales H. E. D. III Pag. 236.

hed mueligen Fulde foranledige at denne falske Besskyldning
 Nøg dnhere Nodder. Som Kong Ezechias fordem, da han
 modtog den asyriske Konges hovmodige Skrivelse, gik ind i
 Templet og aabnede hiint Brev for Herrens Ansigt, saaledes
 vilde ogsaa de, der tilfulde folte deres Usskyldighed, kalde den
 Herre, for hvis Domstol ene de stod og faldt, til Vidne. De
 nægtede høitidelig at have beskyttet Billednyrkelsen og anforte
 herfor som Beviis, at de havde ladet bortskaffe det Kors paa
 Bidstrup, af hvilket Almuen fortalte at der var flydt Blod,
 men paa den anden Side stod det ikke i deres Magt at for-
 byde Folk at samles paa det Sted, hvor det havde staaet. De
 betragtede iøvrigt Billederne paa samme Maade, som de hel-
 lige Fædre og selve Luther, som Minder og Prydelser. Hvad
 deres Kannikedragt angik, da ansaae de denne for uskyldig og
 formanede endelig Palladius ikke at forlade den første Kjær-
 lighed. Brevet er affattet i samme roelige Tone, som gaar
 igjennem de forrige og, da Paul Eliasen maa antages da
 at være død, er det formodentlig skrevet af den i Capitlet,
 hvis Lærdom er omtalt med Ugtelse af den store N. Hem-
 mingsen, af Dr. N. Blache. Forsvaret for Kannikedrag-
 ten hjalp imidlertid ikke. Karet derpaa befalede Kongen dem
 at aflægge den og bære en anden forestreven. De ablode ugerne.

Efter at have fulgt Capitlet i dets Stræben mod den
 nye Lære gjennem tvende Decennier (1536—56), staae vi ved
 Maalet for disse Linier. Aflæggelsen af Dombherrernes Chor-
 dragt og Tforelsen af den hvide Messeskjorte kan betragtes som
 et betydningsfuldt Symbol paa at Catholicismen stedtes til
 Hvile og en Anden indtog dens Plads. Fra den Tid af hø-
 res eiheller mere tale om Capitlets Modstand. De gamle
 Kanniker hordøde efterhaanden og andre, som vare opdragne i
 Protestantismen, bleve udvalgte i deres Sted.

Den allernaadigst befalede Jubelfest til Minde om den for trehundrede Aar siden i Danmark indførte Reformation af Kirken vil af Roskilde Cathedralskole blive høitideligholdt paa Festens anden Dag, den 31te October 1836, i Domkirken's Chor ved en dansk Tale, hvori Skolens Rector, Dr. og Professor C. N. S. Bloch, Ridder af Dannebrog, vil stræbe at udvikle, "hvoreledes den evangeliske Troes- og Lærefrihed er grundet i Protestantismens Væsen og derved allene Reformationen kan fremmes og naae den ønskede Fuldkommenhed". For og efter Talen opføres en Cantate. Denne Høitidelighed, som begyndes bemeldte Dags Formiddag Kl. 11, indbydes herved Byens og Omegnen's Embedsmænd og andre agtede Medborgere, som ville forene deres Tak til Forsynet med Skolens, til behageligen at bivaane.

Det meldes tillige, at da Choret kun rummer et vist Antal, vil der til at indlades i samme behøves et Udgangs-kort, som de Indbudne, der agte at være nærværende, til den Ende anmodes for deres Person at lade afhente i Rectorboligen Lørdag Eftermiddag, den 29de Octbr., fra Kl. 2 af. For dem, som først senere maatte komme til Byen, ville nogle Biletter blive opbevarede.
